

A téma, úgy tűnik, sokak számára releváns és aktuális volt. Felhívásunkra jóval többen jelentkeztek, mint ahány előadás meghallgatására és megvitatására a rendelkezésre álló idő lehetőséget biztosított, ezért válogatnunk kellett. A program összeállításakor azt a szempontot igyekeztünk érvényesíteni, hogy az előadások minél több közös ponton érintkezzenek egymással, minél inkább kiindulási alapot teremtsenek a diskuszióra. Az ülés végül Boreczky Anna, Szegő Iván és Dede Franciska vezetésével három szekcióban zajlott, amelyek a *Múlt a múltban*, a *Múlt a jelenben* és a *Múlt mint forrás* címet kapták. Ahogyan az a korábbi években is szokás volt, minden szekciót egy-egy plenáris előadás vezetett be, amelyekre elismert, nem az OSZK alkalmazásában álló kutatók, ez alkalommal Vizkelety András (az MTA tagja, a Pázmány Péter Katolikus

Egyetem professor emeritusa, az OSZK Kézirattárának volt munkatársa), Erdősi Péter (az Eötvös Loránd Tudományegyetem oktatója) és Róka Enikő (a Fővárosi Képtár igazgatója) kaptak felkérést. Vizkelety András *Üdvtörténet, néptörténet, személytörténet a középkorban*, Erdősi Péter *Történeti nézőpontok a kulturális örökség kutatásában*, Róka Enikő *A múlt újraalkotása: tárgyak és jelentések a múzeumi térben* címmel tartott előadást. Az OSZK munkatársai közül huszonnégyen adtak elő, több fiatal munkatársnak első ízben volt alkalma kutatásairól beszámolni az OSZK tudományos plénuma előtt. Az előadások válogatott és szerkesztett anyagát a *Bibliotheca Scientiae et Artis* sorozat következő kötetében, az OSZK és a Gondolat Kiadó gondozásában jelentetjük meg.

Boreczky Anna
boreczky.anna.at.oszk.hu

Töredéktől töredékig (2019)

A 2019-es tudományos tanácskozás a 'töredék' kifejezést és különféle jelentéseit, területeit kívánta középpontba állítani. Sikerült. Az évente megrendezett ülészekon ez alkalommal huszonheten adtak elő a könyvtár kutatói és munkatársai közül.

A hagyományosan az alapítási évforduló ünnepnapjához kapcsolódó Tudományos Ülészak hívószavai – töredék, szórvány, montázs – kapcsán a kutatók leginkább azt vizsgálták, mit mutat meg az egészből a töredék, legyen szó kódexről, kéziratról, egy kiadvány csonka példányáról, fotóról, filmről vagy akár zenei, képzőművészeti alkotás darabjáról. A félbemaradt, elveszett, részleteiben fennmaradt alkotások, tárgyi maradványok valóban nyomozásra, összefüggések felkutatására, biztos tények feltárására inspirálták az előadókat.

Az első nap plenáris előadását Fröhlich Ida, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem professor emeritája tartotta. Előadásában a qumráni leletek közül két, a mágikus bajelhárításhoz kapcsolódó töredéket mutatott be. Ezeket a szövegeket a kutatás sokáig a közösség szemléletétől és gyakorlatától idegennek, mintegy kuriózumnak tekintette, ám a történész meggyőzően tárta fel, milyen kapcsolatban állnak ezek a szövegek a közösség által ismert és elfogadott más hagyományokkal, a bibliai könyvekkel, ezen belül is elsősorban a Zsoltárok szövegeivel.

Az Irodalomtudományi Intézet kutatója, Z. Varga Zoltán irodalomelméleti és esztétikai megközelítést adta a konferencia témájának *Létezik-e poétikája a töredékeknek?* című átfogó plenáris előadásában az ülészak második napján. A romantika művészetfilozófiájában fontos esztétikai és ismeretelméleti szerepet kapott a töredék mint a művészet által kínált sajátos megismerésmód és tudásforma, illetve annak művészi megvalósításai. Ez a lét- és művészetfelfogás a modern művészetfogalomra is erős hatást gyakorolt, a töredék kérdése új elméleti keretekben vált fontossá a műalkotás mint zárt jelenség kritikájaként a 20. században. Ezekre az elméleti felvetésekre a Tolnai Ottó *Világpor* című

kötetéről szóló előadás reflektált lírapoétikai szempontból az ülésszak zárlataként.

A két nap során a konferencia egyik alappilléret a Fragmenta Codicum Kutatócsoport tagjainak előadásai alkották. Sarbak Gábor elméleti közelítése a töredék és teljes kódex határainak kérdését vetette fel, hiszen a kutatónak döntenie kell e kérdésekben munkája során. Zsupán Edina Vitéz János *Leveleskönyvének* egy áthúzott töredékéből kiindulva az írásfejlődés tekintetében vizsgálta azt a szerepet, amelyet Vitéz a magyarországi humanizmus meghonosításában betöltött. Boreczky Anna egy eddig azonosítatlan *Speculum Humanae Salvationis*-töredék illusztrációjának ikonográfiai vizsgálata segítségével tárta fel a mű létrejöttének körülményeit, a lapnak az eredeti kódexben való helyét, más művekkel való tipológiai összefüggéseit a korszakon belül. Hende Fanni előadása egy misekönyv két különböző helyen (az Országos Széchényi Könyvtárban és a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában) őrzött töredékeit „illesztette össze”, a két darab összevetésével, együtt értelmezésével sikeresen tárta fel az OSZK-ban őrzött fragmentum történetét. Korondi Ágnes kutatása a néhányleveles kódexekben, kódextöredékekben fellelhető magyar nyelvemlékekre irányult, melyek sokszor nem is a fő mű részei, hanem előzéklapokra, üresen maradt oldalakra feljegyzett rövid receptek, ráolvasások, imádságok. Kisdi Klára nyomozása pedig egy „PAZL 1671” super ex librisszel ellátott kódextöredék nyomába indult, és egészen az Ausztriában található lambachi bencés monostor könyvtáráig érkezett.

E korszakhoz és kutatási területhez kapcsolódott Konrád Eszter előadása, amely egy Georgius Peuerbach 1460-ban Vitéz Jánosnak írt latin traktátusának olasz nyelvű átdolgozását tartalmazó kódexet vizsgált. A rajzokkal illusztrált kézirat feltehetőleg a 16. században készült, az előadó a kódex kapcsán felmerülő számos kérdés tisztázására vállalkozott. Szovák Márton, a Régi Nyomtatványok Tárának munkatársa Marin Sanudo velencei patrícius naplójának, a *Világkrónikának* keresztelt műnek forrásait vizsgálta. A vegyes anyagból, naplórészekből, diplomáciai levelek átirataiból és kivonataiból, államtanácsai ülésekről készített feljegyzésekből formálódott szöveggyűjtemény ma már egyedülálló forrásként szolgál a 15–16. század fordulójának történetéhez. Tóth Zsuzsanna az OSZK gyűjteményében őrzött corvinakötések kötéstechnikai vizsgálatának eredményeit mutatta be lépésről lépésre, rendkívül gazdag és szemléletes képanyag prezentálásával.

Az intézményben zajló korai újkori kutatásokból Varga Bernadett Keresztúri Pál egyik prédikációjának eddig ismeretlen, előkerült csonka szövegét és annak leőhelyét mutatta be. A szöveg az I. Rákóczi Ferenc keresztelőjén elmondott beszéd szerkesztett változata, töredékessége ellenére is jelentős forrás.

A délutáni szekció előadásai mindkét napon a jelen felé közeledtek. A romantika korából fennmaradt magyar drámatöredékek palettáját mutatta be Sirató Ildikó a drámai szöveg és a korabeli színjátszás szempontjait is szem előtt tartva. A korszak kapcsán azonban többen is vállalkoztak konkrét, félbemaradt művek vizsgálatára. Rétfalvi P. Zsófia igen meggyőzően mutatta be Petőfi *Tündérialom* című költeményének Madáchra gyakorolt hatását, amelynek nyomai több Madách-műben is felfedezhetők, nem csak szövegallúziók formájában. Madách ugyanis szerkezeti szempontból is felhasználja a Petőfi-verset *Tündérialom* című drámatöredékében. Rózsafalvi Zsuzsanna Arany János hun trilógiájának szövevényes szövegfragmentumairól, kéziratváltozatairól beszélt, s ennek kapcsán a szövegkorpusz sajtó alá rendezésének filológiai útvesztőiről.

Rajnai Edit Bródy Sándor *A tanítónő* című darabjának kétféle befejezését értelmezte ugyancsak színháztörténeti szempontból. A darab 1908-as bemutatójának boldog zárlata mellett létezik a műnek egy kevésbé optimista befejezése is, így játszották és játsszák 1954-től kezdve. A színháztörténeti kutatás eredményeképpen azonban legalább öt különböző befejezésváltozat olvasható, az előadás ezeknek a szövegeknek egymáshoz való viszonyát, létrejöttüknek okait vizsgálta.

A töredékességre, az információk törmelékeny szétzóródására mint kutatási területre a szubjektív, ön-életrajzi vonatkozású dokumentumok is kiváló anyagot nyújthatnak. Töredék az emlékkép is, emlékezet és felejtés fragmentáltságában, kettősségében vesznek el múltunk, történelmünk darabjai, miközben éppen az egyéni emlékezet, a történelemtudomány új kutatási módszerei mutatnak rá, hogy az emlékfoszlányokból: visszaemlékezések, interjúk, naplók, levelek morzsáiból hogyan állítható össze nagyobb narratíva. Ezt a teoretikus felvetést támasztották alá Szűts-Novák Rita Imre Sándor pedagógusról és művelődéspolitikusról, Simon Bernadett az 1896-os millenniumi kiállítás naplórészekből rekonstruálható összképéről vagy Szabó Piroska Bicskey Erzsébet 1940–46-os megrázó naplójának mint a személyes történelmi trauma lenyomatáról szóló szemléletes előadásai.

A szövegek világától némileg eltávolodva a képi ábrázolás, képi rögzítés töredékességei, morzsái is kutatási célpontokká váltak. Sebő Judit a Fényképtárban őrzött fotografiai faksimilek létrejöttét és jelentőségét ismertette a reprodukció és a töredék kontextusát mindvégig szem előtt tartva. Dede Franciska az *Új Idők* 1903–1914 közötti sorozatának fényképei kapcsán a magyar írók reprezentációjának eszközeit, módjait mutatta be. Az írók otthonában, a szalonban vagy a dolgozószobában készített fotográfiák egy-egy alkotó karakterét, alkotói módszerét kívánták az enteriőrök egy-egy szelével ábrázolni, s ebben az esetben a hiányok, az eltitkolt részletek ugyanolyan árulkodók, mint az újságban megmutatott belső terek. Az ülészak második napján került sor Sulics Fruzsina előadására, amely az azóta elveszett filmhíradók, rövid kultúrfilmek fennmaradó kísérszövegeinek leirataiból próbált következtetéseket levonni a második világháborús propaganda és hírszerkesztés körülményeiről és működéséről. Mit tehet a kutató olyan esetben, amikor a film mint vizuális forrás tanulmányozása során nem áll rendelkezésünkre a kép? Sárközy Réka előadása viszont nagyon is a látható képek körül mozgott. Az 1950-es évek mindennapjait, építészeti kultúráját, fogyasztói társadalmának világát

vizsgáló nemzetközi kutatáshoz kapcsolódva a korszak kelet-európai perspektíváját reprezentáló fotográfiák sok szempontból szembeállíthatók Európa nyugati felének „profilképeivel”. A fényképek eltérő gazdasági, politikai helyzetből adódó – első látásra – nyilvánvaló különbségei azonban mégis számos azonosságot, kapcsolódást, sőt a vasfüggöny két oldalának egymásra adott reflexióit is megmutatták.

Úgy vélem, a kiírásban megfogalmazott általános gondolataink, felvetéseink az előadások konkrét példáiban, részleteiben tükröződtek vissza. A 2019-es tudományos tanácskozás két napja során eljutottunk a töredéktől a töredékig, miközben az ókori Qumrántól a középkori kódexeken, újabb kori leleteken, romantikus álmofoszlányokon és a technikai kép montázsain át elérkeztünk a 20. századi történelmi töréspontok egyéni lenyomataihoz vagy akár a 20. századi költészet minden hagyományos poétikát felszámoló porlasztásához.

Visy Beatrix
visy.beatrix.at.oszk.hu